

УДК 338.432

ББК 65.325

Баланюк І.Ф.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра обліку і аудиту,
56000, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57,
тел.: 0342596003,
факс: 8034231574,
e-mail: oblik@pu.if.ua

Анотація. Наведено показники виробництва валової продукції різними категоріями господарств. Розраховано виробництво валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь агроформуваннями та господарствами населення. Визначено частку областей у загальнодержавному виробництві валової продукції сільського господарства.

Ключові слова: валова продукція, аграрні підприємства, господарства населення, сільське господарство, комплексна програма.

Annotation. The indexes of gross output of different categories of economy are directed. The production of gross output on 100 hectares of agricultural land by agroformings and people's economies is calculated. The specific weight of regions in common state's production of agricultural gross output is determined.

Key words: gross output, agricultural enterprises, people's economies, agriculture, complex program.

Вступ. Провідною галуззю економіки Івано-Франківської області є сільське господарство. Його питома вага у валовій доданій вартості регіону за 2005–2008 рр. становить 11–14%. У 2008 р. усіма категоріями господарств вироблено валової продукції сільського господарства на суму 2357,5 млн грн, або 2,3% в порівнянні із цим показником в Україні. За виробництвом валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь регіон посідає в державі третє місце.

У загальній земельній площі регіону – 1392,7 тис. га (2,3% земель України) сільськогосподарські угіддя складають 631,9 тис. га (45,4%), або 1,5% угідь України. З них рілля становить 60%, пасовища – 21%, сіножаті – 13%, багаторічні насадження – 3%, перелоги – 3% [1, с.3].

Основними землекористувачами та власниками землі в регіоні є господарства населення (селянський уклад) та аграрні підприємства (приватноорендний уклад) [2, с.110], у володінні яких знаходиться 77,5% сільськогосподарських угідь (489,7 тис. га), з них – 96% ріллі (364,5 тис. га). Більша частина земель належить господарствам населення, з них сільськогосподарських угідь – 77%, у т. ч. ріллі – 71%. Середній розмір господарства населення у 2008 р. склав 0,96 га. Із загальної їх кількості 29% мають у своєму користуванні до 0,5 га землі, 38% – від 0,51 до 1 га, 33% – більше 1 га.

Частка аграрних підприємств у площі сільськогосподарських угідь регіону у 2008 р. становила 23%, у т. ч. рілля – 29%. У 2008 р. у регіоні функціонувало 236 агроформувань (без фермерських господарств). За організаційно-правовими формами гос-

подарювання 40% становили господарські товариства, 35% – приватні підприємства, 12% – виробничі сільськогосподарські кооперативи. Середня площа сільськогосподарських угідь, що припадала на одне агроформування у 2006–2008 рр., склала 350–450 га. Площу землі до 100 га мали 34% агроформувань, а більше 1000 га – 12%. Характерною рисою сільськогосподарських підприємств у регіоні є малоземельність.

Тенденції розвитку сільського господарства досліджують автори: В.Г. Андрійчук, П.С. Березівський, О.А. Біггер, В.Х. Брус, М.В. Вишиванюк, В.Г. Галанець, Л.М. Газуда, М.А. Лендєл, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, О.М. Онищенко, І.В. Свиноус, Г.В. Черевко, Д.І. Шеленко, В.В. Юрчишин та ін. Однак вплив агроформувань і господарств населення на тенденції виробництва валової продукції сільського господарства регіону потребує більш детального дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення тенденцій розвитку сільського господарства на сучасному етапі аграрних перетворень. Для її досягнення поставлено основні завдання:

- визначити тенденції виробництва валової продукції сільського господарства різними категоріями господарств;
- з'ясувати вплив аграрної та земельної реформ на розвиток сільського господарства;
- розрахувати частку областей у загальнодержавному виробництві валової продукції;
- охарактеризувати заходи комплексної програми перспективи розвитку агропромислового комплексу регіону.

У дослідженні застосовано методи порівняльного аналізу та групування.

Результати. В Івано-Франківській області до початку сучасної аграрної реформи (1990) господарства населення забезпечували виробництво валової продукції сільського господарства на суму 1685,4 млн грн, що склало 54,1% від спільного результату всіх категорій господарств, агроформування – на 1427,1 млн грн (45,9%). Це свідчить про те, що в регіоні на початку реформи ці два уклади (з незначною перевагою господарств населення) мали приблизно однакову питому вагу. В Україні в цей період частка господарств населення у виробництві валової продукції була у 2,27 раза меншою, ніж в агроформуваннях (табл. 1).

З наявної площі сільськогосподарських угідь в Івано-Франківській області станом на 1 листопада 1990 р. (632,6 тис. га) у користуванні громадян перебувало тільки 157,8 тис. га, або 24,9%, а у володінні та користуванні колгоспів і радгоспів – 339,7 тис. га (53,7%), в інших власників і землекористувачів – 135,1 тис. га (21,4%) [3, с.8–29].

Господарюючи тільки на четвертій частині угідь, громадяни в той період виробляли більше половини валової продукції регіону. Цей факт засвідчує значно вищу результативність використання землі господарствами населення на початку аграрних перетворень.

У результаті земельної реформи відбувся перерозподіл земель між власниками та землекористувачами. Суттєво змінилося співвідношення земель, які знаходилися в користуванні аграрних підприємств і громадян. У 2009 р. площа сільськогосподарських угідь, яка була в користуванні агроформувань, склала 112,9 тис. га, або зменшилась у порівнянні з 1990 р. утричі, а у власності громадян становила 412,8 тис. га, тобто збільшилась у 2,6 раза [4, с.3–19].

Скорочення землі в агроформуваннях зумовило зменшення в них виробництва валової продукції сільського господарства. У громадян, у зв'язку із збільшенням площі землі, обсяги виробництва продукції зросли.

У сільськогосподарських підприємствах з початку аграрної реформи (1990) спостерігалася тенденція до спаду виробництва, яка тривала в Україні до 2000 р., а в області до 2003 р. Скорочення обсягів виробництва в Україні за цей період відбулося в 3,8 раза, а в Івано-Франківській області – у 9 разів. В Україні з 2001 р., а в області з

2004 р. намітилася стійка тенденція до зростання виробництва валової продукції сільського господарства. У 2008 р. у порівнянні з вищезазначеними періодами приріст виробництва в приватно-орендному укладі збільшився відповідно в області в 3 рази, а в державі – в 1,8 раза.

Таблиця 1

Виробництво валової продукції сільського господарства (у порівнянних цінах 2005 р.)

Роки	Усі категорії господарств, млн грн		У тому числі							
	Україна	Івано-Франківська область	агроформування				господарства населення			
			Україна		Івано-Франківська область		Україна		Івано-Франківська область	
			млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
1990	145874,9	3112,5	101299,1	69,4	1427,1	45,9	44575,8	30,6	1685,4	54,1
1991	126586,4	2509,7	83578,9	66,0	995,3	39,7	43007,5	34,0	1514,4	60,3
1992	116140,5	2770,8	69052,8	59,5	916,8	33,1	47087,7	40,5	1854,0	66,9
1993	117825,1	2817,4	67385,3	57,2	863,6	30,7	50439,8	42,8	1953,8	69,3
1994	98355,2	2462,4	53434,2	54,3	696,5	28,3	44921,0	45,7	1765,9	71,7
1995	94794,8	2524,4	48625,5	51,3	605,5	24,0	46169,3	48,7	1918,9	76,0
1996	85833,8	2503,6	38338,7	44,7	416,6	16,6	47495,1	55,3	2087,0	83,4
1997	84326,9	2397,2	36520,0	43,3	366,2	15,3	47806,9	56,7	2031,0	84,7
1998	76189,6	1977,6	30704,4	40,3	284,8	14,4	45485,2	59,7	1692,8	85,6
1999	70969,8	2068,9	27876,1	39,3	248,0	12,0	43093,7	60,7	1820,9	88,0
2000	77889,4	2274,7	26478,0	34,0	196,1	8,6	51411,4	66,0	2078,6	91,4
2001	85795,2	2327,3	31881,0	37,2	178,0	7,6	53914,2	62,8	2149,3	92,4
2002	86784,3	2421,7	31324,9	36,1	167,6	6,9	55459,4	63,9	2254,1	93,1
2003	77271,1	2366,1	23437,9	30,3	157,9	6,7	53833,2	69,7	2208,2	93,3
2004	92530,7	2419,0	32914,0	35,6	202,2	8,4	59616,7	64,4	2216,8	91,6
2005	92585,6	2403,7	33802,4	36,5	243,1	10,1	58783,2	63,5	2160,6	89,9
2006	94894,6	2462,4	37008,2	39,0	327,7	13,3	57886,4	61,0	2134,7	86,7
2007	88768,5	2529,7	35439,8	39,9	423,9	16,8	53328,7	60,1	2105,8	83,2
2008	103977,9	2357,5	47865,4	46,0	478,3	20,3	56112,5	54,0	1879,2	79,7

Джерело: Валова продукція сільського господарства України (у порівнянних цінах 2005 р.): стат. зб. 1990–2005 рр. – К.: Держ. ком. стат. України, 2007. – 37 с.; Валова продукція сільського господарства України (у порівнянних цінах 2005 р.) за 2008 рік. Остаточні дані: стат. бюлетень. – К.: Держ. ком. стат. України, 2009. – 21 с.

У господарствах населення регіону з 1990 р. періодично до 1996 р. відбувався приріст виробництва валової продукції. У 1998 р. виробництво майже сягнуло рівня 1990 р., а з 1999 р. до 2004 р. спостерігався приріст продукції. З 2005 р. господарства населення почали щорічно скорочувати виробництво валової продукції. У 2008 р. агроформування області виробили тільки третю частину валової продукції сільського господарства 1990 р., а господарства населення за цей період забезпечили її приріст на 11,5%. У результаті цього виробництво валової продукції всіма категоріями господарств за 2008 р. склало в регіоні лише 75,7% обсягу 1990 р., а в Україні – 71%.

На підставі вищенаведених даних можна зробити висновок, що господарства населення в Івано-Франківській області є основними виробниками валової продукції сільського господарства. Це підтверджується також показниками виробництва валової продукції в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь (табл. 2) [5, с.15].

Розвиток селянського укладу Івано-Франківщини є однією з причин повільнішого зниження обсягів виробництва (табл. 3). Тут порівняно з іншими областями менший спад виробництва. Якщо протягом 2000–2002 рр. скорочення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції (у порівнянні з 1990–1992 рр.) в Україні складало 35,55%, а в 2006–2008 рр. – 25,98%, то в Івано-Франківській області цей показник за вказані періоди вдвічі менший і становив відповідно 16,31% та 12,43%.

Івано-Франківська область у 2008 р., як й інші області Карпатського регіону, мала більшу питому вагу господарств населення у виробництві валової продукції сільського господарства, зокрема Закарпатська – 94,6%, Івано-Франківська – 79,7 %, Чернівецька – 80,1%. В Україні цей показник становив тільки 54% [6, с.7, 15–16].

В областях Карпатського регіону впродовж 2000–2002 рр. спад виробництва був найнижчим серед усіх областей України, зокрема, у Закарпатській – 9,42%, Івано-Франківській – 16,31%, Чернівецькій – 22,27%, Львівській – 27,97% (табл. 3). У результаті частка зазначених областей у загальнодержавному виробництві у 2000–2002 рр. зростає дещо більше ніж частка інших регіонів. Серед усіх областей України за вказаний період Закарпатська (з приростом 0,68 відсоткових пунктів) посіла перше місце, Івано-Франківська (0,64) – друге місце, Львівська (0,5) – п'яте місце, а Чернівецька (0,36) – сьоме місце.

Таблиця 2

**Виробництво валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь
в Івано-Франківській області, тис. грн**

Категорії господарств, галузь виробництва	Роки									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Усі категорії господарств	417,1	434,6	458,9	452,1	469,3	470,1	483,6	498,5	468,2	
у т. ч. рослинництво	189,3	192,6	208,4	199,7	212,2	198,7	192,9	195,5	172,7	
тваринництво	227,8	242,0	250,5	252,4	257,1	271,4	290,7	303,0	295,5	
Сільськогосподарські підприємства	73,0	85,3	86,4	97,1	148,5	189,0	276,1	378,5	398,9	
у т. ч. рослинництво	45,7	50,9	47,7	47,3	72,5	69,1	70,9	85,3	126,6	
тваринництво	27,3	34,4	38,7	49,8	76,0	119,9	205,2	293,2	272,3	
Господарства населення	750,7	657,9	675,1	611,9	584,4	564,4	546,7	532,4	489,8	
у т. ч. рослинництво	328,5	283,2	301,7	268,3	262,3	242,2	230,0	226,7	187,1	
тваринництво	422,2	374,7	373,4	343,6	322,1	322,2	316,7	305,7	302,7	

Джерело: Валова продукція сільського господарства Івано-Франківської області за 2008 рік (у порівнянних цінах 2005 р.). – Івано-Франківськ: Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2009. – 48 с.

Становище Івано-Франківської області в числі кращих за цими показниками зумовило ефективніше (на початковому етапі) реформування аграрних відносин [7, с.249]. Тут реформа почалася раніше, ніж в інших областях, одночасно з Львівщиною, здійснювалася активніше й давала певні соціально-економічні результати [8, с.10].

Водночас, як свідчать дані табл. 3, у 2006–2008 рр. в областях Карпатського регіону спостерігається тенденція до зменшення частки валової продукції сільського господарства в загальнодержавному виробництві, де найвища питома вага господарств населення в її випуску. У Закарпатській області цей приріст знизився з 0,68 відсоткових пунктів у 2000–2002 рр. до 0,52 у 2006–2008 рр., і область уже посіла за цей період четверте місце в Україні, в Івано-Франківській області, відповідно, з 0,64 до 0,40 (шосте місце), у Львівській – з 0,50 до 0,22 (восьме місце), у Чернівецькій із 0,36 до 0,29 (сьоме місце).

Частка областей у виробництві валової продукції сільського господарства

Області	Спад виробництва, %		Частка в загальнодержавному виробництві, %			Приріст, спад (-) у відсоткових пунктах	
	2000–2002 рр. у порівнянні з 1990–1992 рр.	2006–2008 рр. у порівнянні з 1990–1992 рр.	1990–1992 рр.	2000–2002 рр.	2006–2008 рр.	2000–2002 рр. у порівнянні з 1990–1992 рр.	2006–2008 рр. у порівнянні з 1990–1992 рр.
Київська	36,46	11,53	5,69	5,61	6,80	-0,08	1,11
Черкаська	33,64	7,93	4,46	4,60	5,55	0,14	1,09
Дніпропетровська	30,17	12,93	5,25	5,68	6,17	0,43	0,92
Закарпатська	9,42	3,26	1,68	2,36	2,20	0,68	0,52
Полтавська	41,89	18,99	5,01	4,51	5,48	-0,50	0,47
Івано-Франківська	16,31	12,43	2,16	2,80	2,56	0,64	0,40
Чернівецька	22,27	13,85	1,75	2,11	2,04	0,36	0,29
Львівська	27,97	22,13	4,25	4,75	4,47	0,50	0,22
Харківська	28,15	22,95	5,30	5,90	5,51	0,60	0,21
Кіровоградська	29,66	23,80	3,60	3,93	3,71	0,33	0,11
Вінницька	35,72	25,06	5,79	5,77	5,86	-0,02	0,07
Херсонська	33,12	24,65	3,51	3,64	3,57	0,13	0,06
Рівненська	34,34	26,68	2,98	3,04	2,95	0,06	-0,03
Донецька	28,66	26,53	5,14	5,69	5,10	0,55	-0,04
Волинська	36,81	29,56	3,17	3,11	3,02	-0,06	-0,15
Тернопільська	39,36	30,14	3,30	3,10	3,11	-0,20	-0,19
Миколаївська	35,64	30,76	3,11	3,11	2,91	0	-0,20
Запорізька	39,13	32,41	4,12	3,89	3,76	-0,23	-0,36
Хмельницька	34,49	32,33	4,39	4,47	4,02	0,08	-0,37
Луганська	51,68	34,53	3,34	2,51	2,96	-0,83	-0,38
Одеська	29,32	34,18	4,78	5,24	4,25	0,46	-0,53
АР Крим	52,48	37,33	4,50	3,32	3,81	-1,18	-0,69
Житомирська	44,76	40,36	4,06	3,48	3,27	-0,58	-0,79
Чернігівська	47,38	39,67	4,65	3,80	3,79	-0,85	-0,86
Сумська	42,42	42,17	4,01	3,58	3,13	-0,43	-0,88
Україна	35,55	25,98	100	100	100	0	0

Джерело: Валова продукція сільського господарства України (у порівнянних цінах 2005 р.): стат. зб. 1990–2005 рр. – К.: Держ. ком. стат. України, 2007. – 37 с.; Валова продукція сільського господарства України (у порівнянних цінах 2005 р.) за 2008 рік. Остаточні дані: стат. бюлетень. – К.: Держ. ком. стат. України, 2009. – 21 с.

До перших у 2006–2008 рр., за показником збільшення частки у виробництві валової продукції, вийшли області, у яких найвища питома вага агроформувань у виробництві валової продукції сільського господарства. Серед них – Київська (питома вага у 2008 р. – 63,4%), Черкаська (67,7%) та Дніпропетровська (58,6%) області. Тут приріст (у порівнянні з 2000–2002 рр.) склав відповідно – 1,11; 1,09 та 0,92 відсоткових пунктів (табл. 3).

Тенденції виробництва валової продукції сільського господарства в Івано-Франківській області різними категоріями господарств дають підстави для певних узагальнень:

- господарства населення: а) стійкіші до кризових умов господарювання – забезпечили у 2000–2002 рр. виробництво валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь (у порівнянні з агроформуваннями) більше ніж у 8–10 разів, а у 2008 р. – в 1,2 раза; б) на сучасному етапі розвитку вони вже не можуть забезпечувати приросту виробництва валової продукції сільського господарства, а допускають його спад – із розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь у 2008 р. (у порівнянні з 2000 р.) обсяги виробництва валової продукції вони скоротили в 1,5 раза; в) на сучасному етапі за темпами приросту вони не конкурують із великотоварними підприємствами;
- агроформування натомість нарощують обсяги виробництва продукції: у 2008 р. (у порівнянні з 2000 р.) ними забезпечено приріст продукції з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь у 5,5 раза, у т. ч. продукції тваринництва – майже в 10 разів.

Сучасна аграрна та земельна реформи, розпочаті в 1990–2000 рр. поряд із позитивними перетвореннями спричинили також негативний вплив на розвиток агроформувань і господарств населення та загалом на розвиток сільського господарства регіону.

Аграрні перетворення призвели до того, що:

- у багатьох селах області сільськогосподарські підприємства, які до цього часу ефективно функціонували й забезпечували селян роботою, надавали послуги населенню, а також направляли кошти на соціальний розвиток села, припинили свою діяльність, а нові так і не були створені;
- більша частина тваринницьких приміщень, машинно-тракторних станів та інших будівель і споруд виробничого призначення, включно з переробними та заготівельними пунктами колишніх колективних підприємств, не функціонує, а деякі з них узагалі розібрані;
- передана в оренду підприємствам техніка вже майже повністю зношена й морально застаріла;
- новостворені агроформування, одержавши землю й майно в користування, зобов'язані сплачувати їх власникам орендну плату, яка збільшує їх затрати на виробництво (колективні господарства до реформи цих виплат не здійснювали);
- переважна більшість висококваліфікованих спеціалістів сільського господарства припинила роботу в агроформуваннях і перейшла в інші сфери економіки або виїхала за кордон.

Господарства населення, збільшивши площі земель у власності за рахунок розширення присадибних ділянок і земельних часток (паїв), не завжди забезпечують їх ефективний обробіток через:

- відсутність достатнього набору техніки, а також досвіду обробітку землі, переробки та транспортування готової продукції;
- складність зі збутом готової продукції за цінами, які забезпечують покриття затрат на виробництво;
- низьку орендну плату за передачу землі в користування іншим суб'єктам господарювання;
- небажання частини власників землі самостійно працювати в сільському господарстві.

Ці проблеми значною мірою зумовлені квапливістю та непродуманістю аграрних перетворень в Україні. За висновком В.В.Юрчишина, сучасні реформування не дають очікуваного результату тому, що “вони, впадши на абсолютно не підготовлений для них політичний, правовий, соціальний, економічний, організаційний, психологічний та весь інший ґрунт, не були підтримані їх необхідним високим організаційним, еконо-

мічним, правовим та всім іншим забезпеченням” [9, с.17]. Колективні сільськогосподарські підприємства, відповідно до Указу Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” у 2000 р. були швидкими темпами (відводилося лише три місяці) “перетворені в незрозумілі селянам, або в такі, що вони їх не сприймали, виробничо-господарські структури” [9, с.18]. Погоджуємося з твердженням В.С.Дієсперова, що “поспішно створені в 2000 р. аграрні формування в багатьох випадках виявилися неспроможними або невідповідними намірам капіталу” [10, с.5].

Звідси випливає, що кваплива реорганізація колективних господарств без відчутної підготовчої роботи не дала позитивних результатів. З одного боку, у результаті аграрної реформи в більшості випадків “розпорошено”, а також ліквідовано матеріально-технічну базу колективних господарств, а з іншого, – землю передано у власність селянам, які не завжди мають можливість ефективно її обробляти [11, с.51].

Поступовий розвиток сільського господарства в регіоні та подолання його кризового стану мають здійснюватися відповідно до прийнятої програми. В Івано-Франківській області розроблено й рішенням обласної ради схвалено “Комплексну програму перспективи агропромислового комплексу та розвитку сільських територій Івано-Франківської області у 2005–2010 роках і на період до 2015 року” [12, с.17–19]. Програмою передбачено заходи, спрямовані на:

- досягнення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств і господарств населення;
- адаптацію підприємств агропромислового комплексу й господарств населення до вимог СОТ та інтеграції в ЄС;
- раціональне використання земель, упровадження ресурсозберігаючих і відновлювальних технологій;
- упровадження у виробництво науково-технічних досягнень;
- розвиток інфраструктури аграрного ринку;
- випуск конкурентоспроможної продукції сільського господарства, здатної задовольнити потреби різних секторів економіки;
- ефективне застосування нових сільськогосподарських машин, матеріальних ресурсів, технологічних систем;
- забезпечення високого рівня екологічної безпеки виробництва;
- прискорення структурної перебудови агропромислового комплексу;
- орієнтацію виробництва продукції сільського господарства на зростаючі потреби внутрішнього ринку;
- збільшення обсягів експорту продукції сільського господарства в т. ч. продукції харчової та переробної промисловості;
- значне підвищення рівня життя, умов праці та посилення соціальної захищеності працівників агропромислового комплексу;
- досягнення стабільного економічного зростання шляхом розвитку ефективного підприємництва в аграрному секторі;
- підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняного агропромислового сектора на внутрішньому й зовнішніх ринках шляхом нарощування обсягів інвестицій та їх інноваційного спрямування;
- формування дієздатних сільських територіальних громад;
- інноваційний розвиток галузей аграрного сектора економіки, суттєве збільшення частки наукоємних, ресурсозберігаючих виробництв;
- формування структури агропромислового комплексу області, здатної забезпечити ефективне використання трудових і природних ресурсів;
- оптимізацію використання кадрового потенціалу області;

- створення обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів, розвиток сільськогосподарської дорадчої служби, налагодження діяльності кредитних спілок;
- залучення фінансових, енергетичних, матеріальних та інших ресурсів регіону для вирішення завдань розвитку агропромислового комплексу.

Програмою передбачено підготовчий, середньостроковий і довгостроковий періоди розвитку агропромислового комплексу. На початковому етапі визначено завдання – створити необхідні умови для розвитку агропромислового комплексу. На другому етапі забезпечується подальша реалізація основних трансформаційних процесів, спрямованих на перетворення агропромислового комплексу на високоефективну систему, здатну стабільно та прискорено розвиватися. На третьому етапі передбачено за рахунок розширеного інвестування забезпечити подальший розвиток агропромислового виробництва та збільшення ринків збуту сільськогосподарської продукції [12, с.18–19].

Виконання заходів, спрямованих на розвиток приватноорендного та селянського укладів регіону, підтримка сільського господарства з боку держави забезпечуватимуть поступове утвердження аграрного сектора економіки загалом.

Висновки. Сподівання на приріст виробництва валової продукції сільського господарства в регіоні, які прогнозувалися в результаті сучасних аграрних перетворень, поки що не здійснилися. Упродовж 2006–2008 рр. усі категорії господарств досягнули показників виробництва валової продукції 1990–1992 рр. тільки на 87,6%.

Господарства населення, з одного боку, за висновком О.М.Онищенка, є основними виробниками сільськогосподарської продукції в регіоні й найважливішим джерелом доходів сільських жителів у період економічної кризи, й ще довго відіграватимуть важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави [13, с.62], а з іншого, – з 2003 р. щорічно скорочують обсяги виробництва валової продукції. Якщо у 2002 р. їх питома вага у виробництві валової продукції регіону склала 93,3%, то вже у 2008 р. – тільки 79,7%.

Установлена закономірність, що в тих областях України, де найвища питома вага господарств населення в загальнодержавному виробництві валової продукції, забезпечувався приріст продукції тільки в перші роки аграрної реформи (2000–2002 рр.). Надалі (зокрема, у 2006–2008 рр.) тут спостерігається спад виробництва, що дає підстави констатувати вичерпування можливостей господарств населення. Основною причиною такого сповільнення приросту виробництва є прорахунки при їх формуванні та становленні.

Натомість швидкими темпами забезпечується приріст валової продукції в тих областях, де вища питома вага агроформувань у виробництві валової продукції. Це свідчить про перевагу великотоварних агроформувань, які застосовують передові технології.

Приросту виробництва валової продукції в усіх категоріях господарств мають сприяти комплексні програми розвитку сільського господарства в регіоні.

1. Сільське господарство Івано-Франківської області. Економічна доповідь. – Івано-Франківськ : Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2009. – 35 с.
2. Розвиток різноукладності на селі : особливості, проблеми / [за ред. В. В. Юрчишина]. – К. : ННЦ ІАЕ, 2004. – 446 с.
3. Звіт про наявність земель, розподіл їх по категоріях, угіддях, землевласниках і землекористувачах та про використання цих земель в Івано-Франківській області : за станом на 1 листопада 1990 року / Відділ землекористування, землеустрою і охорони земель. – Івано-Франківськ, 1990. – 120 с.
4. Державна статистична звітність з кількісного обліку земель. Форма 2-зем. По Івано-Франківській області : за станом на 01.01.2008 р. – Івано-Франківськ : Головне управління земельних ресурсів, 2007. – 20 с.
5. Валова продукція сільського господарства Івано-Франківської області за 2008 рік (у порівнянних цінах 2005 р.). – Івано-Франківськ : Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2009. – 48 с.

6. Валова продукція сільського господарства України (у порівнянних цінах 2005 р.) за 2008 рік. Остаточні дані. Стат. бюлетень. – К. : Держ. ком. стат. України, 2009. – 21 с.
7. Баланюк І. Ф. Реформування в аграрному секторі регіону / І. Ф. Баланюк. – К. : ІАЕ, 1999. – 270 с.
8. Вишиванюк М. В. Новий етап розвитку аграрної реформи в області / М. В. Вишиванюк. – Івано-Франківськ : Плай, 2001. – 218 с.
9. Юрчишин В. В. Рясніе Україна цвинтарями своєї історії. Рукопис / В. В. Юрчишин. – К., 2008. – 40 с.
10. Дієсперов В. С. Драма українського села. Рукопис / В. С. Дієсперов. – К., 2008. – 19 с.
11. Баланюк І. Ф. Розвиток господарств населення та агроформувань у регіоні / І. Ф. Баланюк // Регіональні проблеми розвитку агропромислового комплексу : зб. наук. доп. – Львів : Львівська обласна спілка економістів України, Львівський національний аграрний університет, 2009. – С. 43–54.
12. Комплексна програма перспективи агропромислового комплексу та розвитку сільських територій Івано-Франківської області у 2005–2010 роках і на період до 2015 року // [Р. В. Ткач, В. Х. Брус, Б. К. Остафійчук та ін.]. – Івано-Франківськ : Плай, 2005. – 80 с.
13. Онищенко О.М. Господарства населення : продуктивність, ефективність, перспективи / О. М. Онищенко. – К. : Ін-т економіки НАНУ, 2003. – 100 с.